

часів, бо, на відміну від інших відмінків, він не має граматичного зв'язку зі словами у реченні. Оскільки вокатив за формою схожий до номінатива, то римські граматисти вважали його прямим відмінком.

Терміни-назви латинських відмінків утворювались в результаті спеціалізації загальноживаних слів внаслідок семантичного калькування грецького джерела. Тоді шляхом систематизації та вдосконалення термінології було введено єдину словотворчу модель з суфіксом *-ivus* (грец. *-ικος*, укр. *-ний*), котра замінила терміни герундивного типу.

У процесі розвитку лінгвістичної думки терміни-назви відмінкової системи не зазнали з боку семантики значних змін, як, наприклад, сам термін «відмінок», котрий пройшов шлях від терміна, що позначає будь-які зміни слова, відмінні від вихідної форми, до терміна, що вказує на іменну словозмінну категорію, а далі і категорію відношення імені до інших слів у реченні.

Аналіз термінів на позначення відмінків української мови дає можливість стверджувати, що при їхньому творенні автори граматик різних часів дотримувалися різних принципів. Творці нових термінів намагалися слідувати правилу вживати назви з такими коренями, що існували у живій українській мові. А вже на початку ХХ століття виражається виразна тенденція граматистів до створення власної національної термінології.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Зизаній Лаврентій. Грамматика словенска. 1596, Вільно / Підготовка факсимільного видання та дослідження пам'ятки В. В. Німчука. К.: Наукова думка, 1980. – 93 с.
2. Кримський А. Украинская грамматика для учеников высшихъ классовъ гимназий и семи нарий Приднѣпров'я. Т. 1-2. Москва, 1907.
3. Милославський І. Г. Морфологические категории современного русского языка. – М.: Просвещение, 1981. – 254 с.
4. Москаленко Н. А. Нарис історії української граматичної термінології. К.: Рад. школа, 1959. – 224 с.
5. Смаль-Стоцький Степан і Гартнер Федір. Руска граматика. Друге видане. Львів, 1907. – 242 с.
6. Смотрицький Мелетій. Граматики славенскія правильное синтагма / Підготовка факсимільного видання та дослідження пам'ятки В. В. Німчука. К.: Наукова думка, 1980. – 512 с.
7. Тимченко С. Українська граматика. Ч. 1. К.: 1907. – 189 с.
8. Українська мова: Енциклопедія. – К.: Українська енциклопедія, 2000.
9. Adelphotes: Die erste gedruckte griechisch-kirchenslavische Grammatik, Lviv-Lemberg, 1591 / Das Faksimile erweiterte Aufl. – München: Sanger, 1988, 226 s.
10. Apollonii Dyscoli quae supersunt. Scripta minora / Recensuerunt apparatus criticum commentarium indices adiecerunt R. Schneider et G. Uhlig // In: Grammatici Graeci. – Vol. 1. Lipsiae, 1878. – 264 p.
11. Aristotel. De arte poetica. Lipsiae, 1802. VIII. – 284 p.
12. Barwick K. Remmius Palaemon und die römische Ars grammatica // Philologus. – Supplband XV. – 1922. – s. 1-272.
13. Dionysii Thracis Ars grammatica / Ed. G. Uhlig. – Lipsiae, 1883. – 224 p.
14. Frisk H. Griechische etymologische Wörterbuch. – Bd. 1 – 3. – Heidelberg, 1960.
15. Grammatici Latini / Ed. H. Keil. – V. 1-7. – Lipsiae, 1857-1880.
16. Pohlenz M. Die Begründung der abendländischen Sprachlehre durch die Stoa // Nachrichten von der Gesellschaft der Wissenschaft zu Göttingen. Philologisch-historische Klasse. Fachgruppe 1: Altertumswissenschaft. Bd. 3. - № 6. – 1939. – s. 151-198.
17. Varronis Marci Terentii De lingua Latina quae supersunt / Rec. G. Gotz et F. Schöll. – Lipsiae: B. G. Teubner, 1910. – 340 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Світлана Дидишин – аспірантка кафедри класичної філології Львівського національного університету ім. І. Франка.
Наукові інтереси: проблеми становлення та розвитку морфологічної термінології.

СИНОНІМІЧНІ ТЕРМІНИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

(на матеріалі німецької мови)

Світлана ДРУЖБЯК (Львів, Україна)

У статті розглянуто термінологічну синонімію на прикладі економічної лексики німецької мови, проаналізовано внутрішньомовні та екстралінгвістичні причини виникнення синонімічних відношень в термінології, подано структурну і етимологічну класифікацію термінів-синонімів.

The article highlights terminological synonymy on the example of economic vocabulary of German. Intralingual and extralinguistic causes of synonymic relations in terminology, as well as structural and etymological classification of notions-synonyms, are introduced.

Хоча проблема синонімії в термінології не нова, її активно досліджували вітчизняні і зарубіжні автори [1, 7, 11, 12, 13] вона і далі залишається дискусійною. Це підтверджує існування різних поглядів на природу терміна і функціональні особливості цього мовного

знака. Найновіші дослідження також підтверджують широке розповсюдження синонімії в термінології [3, 4, 5, 9]. На **актуальність** проблеми вказує той факт, що на сучасному етапі серед дослідників немає одностайності щодо природи термінологічної синонімії – вона або заперечується [8, 10], або визнається, але з певними умовами [2].

Об'єктом дослідження є синонімічні відношення в термінології. **Предметом** – реалізація цих відношень у економічній термінології сучасної німецької мови. Оскільки в соціально-економічній лексиці існує велика кількість термінів-синонімів (виділено 261 синонімічну пару), ми ставимо собі за **мету** дослідити джерела виникнення, шляхи формування і особливості функціонування синонімії в економічній терміносистемі.

Видатний термінолог Д.С. Лотте не заперечував цілком і повністю синонімію, але розглядав її як небажане явище. Він допускав існування синонімії при конструюванні термінів на основі різних ознак одного і того ж поняття, або за наявності двох таких термінів, один із яких є короткою формою іншого, тобто містить терміоеlementи, які входять в склад іншого терміна, але у меншій кількості, чи у скороченому вигляді [6: 10].

Цілком зрозумілим є те, що термінологічна синонімія суттєво відрізняється від загальномовної, адже синонімія у термінології не виконує стилістичних функцій. Синонімами в термінології можна назвати лише рівні за значенням терміни або термінологічні словосполучення, причому особливого значення набуває характер найменування і диференціальна функція терміна. Синоніми термінів можуть відрізнятися один від одного етимологічно чи структурно.

У своєму дослідженні ми дотримуємося визначення синонімів як термінів або термінологічних словосполучень, які співпадають в одному або декількох значеннях і відрізняються лише структурними чи функціональними особливостями.

Мовна дійсність свідчить про те, що синонімічні терміни з'являються через різні внутрішньомовні та екстралінгвістичні чинники. До екстралінгвістичних причин ми відносимо, перш за все, інтенсивні економічні перетворення в сучасному світі, тісні економічні контакти між країнами, глобалізацію економіки, постійне оновлення реалій, що, в свою чергу, впливає на розвиток та вдосконалення економічної термінології. Розглядаючи конкретні реалізації найменувань, В.П. Даниленко виділила три різновиди лексичної варіативності термінів відповідно до різних етапів формування наукових понять:

- 1) пряме запозичення;
- 2) калькування;
- 3) пошук відповідного найменування даною мовою, створення оригінальної термінології засобами рідної мови.

Перший різновид – пряме запозичення – властивий мові на початковому етапі формування термінологічних систем, коли у мові існувало одночасно декілька запозичень з різних мов на позначення одного поняття. Другий різновид – калькування – реалізувався у початковий період створення мови науки, коли у мові існували водночас власне національне слово та запозичення. Третій різновид – пошук відповідного найменування – обумовлюється створенням на національному ґрунті слова, рівнозначного запозиченню. [2: 74]

Дещо розширюючи та уточнюючи цю класифікацію, ми відносимо до внутрішньомовних причин виникнення синонімії в економічній лексиці наступні:

1. Прагнення оформити спеціальне поняття в доступній формі. При цьому терміни, між якими на мовному рівні існують диференційні ознаки, замінюються універсальним терміном. Наприклад: *der Lohnbezieher – der Lohnempfänger* „найманий робітник”, *der Engpaß – die Knappheit* „нестача”, *der Zoll – die Abgabe* „митний збір”.

2. Причиною використання синонімічних термінів може бути, як і в літературній мові, бажання уникнути тавтологічного повтору. Особливо часто такий прийом використовується в пресі, наприклад: *Die Auslandsfertigung stieg 2005 zum ersten Mal über die Marke von zehn Millionen Autos und dürfte heuer die Inlandsproduktion übertreffen* [der Standart Mittwoch, 19. April 2006 S.21].

3. Одним із джерел поповнення економічної лексики синонімічними термінами є створення повного і короткого найменування нового поняття чи явища. Тут ми виділяємо два шляхи виникнення синонімів:

а) утворення скороченого відповідника складного терміна (автохтонного чи запозиченого) – 14 термінів-синонімів. Структура скорочених термінів може бути різною: від ініціальних скорочень, наприклад: *MPG* – „*Max-Planck-Gesellschaft*“, до неповних скорочень, так званих еліпсів, наприклад: *die Wertpapierplazierung* – *die Plazierung* „розташування цінних паперів“, *die Überschufskapazität* – *die Überkapazität* „надмірні виробничі потужності“, *die Markenwerbung* – *die Markenartikelwerbung* „реклама трендових товарів“;

б) заміна термінологічного словосполучення складним словом або терміном-словом – 23 терміни-синоніми. У цьому випадку спрацьовує закон мовної економії, адже багатоконпонентні терміни надто громіздкі і незручні у вживанні. І хоча однослівний термін відображає менше ознак спеціального поняття, однак завдяки своїй компактності використовується у професійній комунікації частіше, наприклад: *Kauf auf Ziel* – *der Zielkauf* „купівля в кредит“, *das Fertigteil* – *fertiges Werkstück* „готова деталь“, *der Order* – *dienstliche Anweisung* „ордер, розпорядження“, *der Bestand* – *vorhandene Werte* „наявність, склад“. Однак взаємо заступатися можуть і словосполучення-терміни: *unterproportionale Kosten* – *degressive Kosten* „дегресивні витрати“.

4. Пряме запозичення з інших мов за наявності німецького терміна. Перевага надається запозиченому термінові, так як він часто є однозначним, універсальним і коротшим. У цій групі синонімічних термінів ми виділили **асимільовані запозичені терміни** (переважно це запозичення з латинської та давньогрецької мов) **та їх німецькі синоніми – 39 синонімічних пар**, наприклад: *die Abfertigung* – *der Expedit* „прийом і відправка товару“, *die Abstimmung* – *die Votation* „голосування“, *die Beförderung* – *der Transport* „перевезення“, *die Obligation* – *die Schuldverschreibung* „облігація“; та **не асимільовані запозичені терміни** (найбільше серед них англіцизмів, а також запозичення з італійської, французької та деяких інших мов) **та їх німецькі синоніми – 33 синонімічні пари**, наприклад: *das Briefing* – *das Informationsgespräch* „брифінг“, *der Output* – *die Ausbringung* „випуск (продукції)“, *das Budget* – *der Haushaltsplan* „бюджет“, *die Effekten* – *die Wertpapiere* „цінні папери“, *das Inkasso* – *die Einziehung* „інкасація“, *das Abgeld* – *das Disagio* „дизажіо“. Однак, слід зауважити, що більшість запозичених термінів не мають німецьких відповідників і функціонують як єдина мовна одиниця для відображення певного поняття чи явища: *der Spot*, *das Lobby*, *das Factoring*.

5. Одночасне існування декількох термінів для позначення одного поняття може бути спричинене різними шляхами проникнення запозиченого терміна, тобто відбувається запозичення з різних мов. Ці терміни (9 одиниць) вступають у синонімічні відношення один з одним і часто мають німецький відповідник, наприклад: *a vista* – *a vue* – *bei Sicht* „за пред’явленням“, *die Effekten* – *die Fonds* – *die Wertpapiere* „цінні папери“.

6. Створення рівнозначного німецького терміна (найчастіше методом калькування) – 10 термінів-синонімів, як відповідь на проникнення іншомовного терміна, наприклад: *die Aufgabenausweitung* – *Job Enlargement* „розширення сфери трудової діяльності“, *die Aufgabenbereicherung* – *Job enrichment* „збагачення змісту трудової діяльності“, *die Dachgesellschaft* – *der Holding* „холдинг“, *das No-Name-Produkt* – *der Nichtmarkenartikel* „не фірмовий товар“

7. Поповнення термінів-синонімів може відбуватися і через пошук відповідного поняття рідною мовою, тобто створення терміну засобами своєї мови. Серед власне німецьких економічних термінів-синонімів ми, проаналізувавши фактичний матеріал, виокремили наступні групи:

а) різнокореневі синоніми. Ця група є найбільшою і налічує 109 термінів, наприклад: *der Nutzen* – *der Gewinn*, *der Vorteil* „зиск, прибуток“, *die Normung* – *die Standantisierung* „нормування“, *die Lösung* – *die Klärung* „рішення“, *der Kapitalflucht* – *der Kapitalabfluß* „відтік капіталу“, *die Konzernspitze* – *die Konzernleitung* „керівництво концерну“.

б) однокореневі синоніми (24 терміни-синоніми). Вони можуть бути представлені:

– субстантивованим інфінітивом і іменником із суфіксом *-ung*, наприклад: *die Unternehmung* – *das Unternehmen* „підприємство“, *die Regelung* – *das Regeln* „врегулювання“, *die Fälschung* – *das Fälschen* „підробка, фальсифікація“;

– субстантивованим інфінітивом і іменником із суфіксом *-tion*, наприклад: *die Organisation* – *das Organisieren* „організація“;

– субстантивованим інфінітивом і віддієслівним іменником, наприклад: *der Erwerb – das Erwerben – die Erwerbung* „придбання”;

– іменниками з суфіксами *-tion* та *-ung*, наприклад: *die Valorisierung – die Valorisation* „підвищення курсу цінних паперів за допомогою державних заходів”, *die Negoziation – die Negozierung* „укладання торгового тешефту”;

– кореневими та префіксальними іменниками: *die Zahlung – die Bezahlung* „оплата, розрахунок”, *das Rechnungsjahr – das Abrechnungsjahr* „фінансовий рік”, *die Lieferung – die Belieferung* „доставка”;

– іменниками із синонімічними префіксами, наприклад: *die Zuweisung – die Anweisung* „грошовий переказ”, *die Übernahme – die Annahme* „прийняття”, *die Steuerabwälzung – die Steuerüberwälzung* „перекладання податку”, *die Unwirtschaftlichkeit – die Misswirtschaft* „безгосподарність”, *die Benutzung – die Ausnutzung* „використання”. Тут варто зазначити, що вступати в синонімічні відношення можуть іменники із німецькими і запозиченими префіксами чи префіксоїдами, наприклад: *die Vollerhebung – die Totalerhebung* „статистичний облік при повному обсязі облікованих об’єктів”;

У сфері професійної комунікації є важливим правильне розуміння і сприйняття певного терміну. Аналізуючи смислову структуру слова ми виділили дві групи синонімів соціально-економічної лексики:

1) повні (абсолютні) синоніми, тобто тотожні у всьому обсязі значень термінологічні одиниці. Вони мають не лише тотожний сигніфікат, але й денотат. Наприклад: *der Bereichsleiter – der Spartenleiter* – „керівник певної ланки”, *die Entlassung – die Kündigung* „звільнення”, *das Manko – der Fehlbetrag* – „нестача”, *das Quasigeld – das Fastgeld* „субститут грошей”, *die Trademark – die Marke* „торгова марка”. В текстах часто можна спостерігати паралельне функціонування дублетів, наприклад: ***Konglomerate (oder Mischkonzerne) sind stark diversifizierte Unternehmen, deren Tochtergesellschaften getrennte Wertschöpfungsketten aufweisen...***

Positive Resultate des Mischkonzerns General Electric...[Frankfurter Allgemeine Zeitung Freitag, 22.April 2005 Nr. 93/S.29]

2) неповні (часткові) синоніми, тобто термінологічні одиниці, семантична тотожність яких здійснюється не в цілому обсязі значень. Так, наприклад, полісемантичні терміни *der Auftrag – die Bestellung* є рівнозначними синонімами тільки в одному значенні „замовлення”. У значенні „доручення” лексема *der Auftrag* має синонім *die Beauftragung*, а синонімом до лексеми *die Bestellung* у значенні „призначення” виступає *die Ernennung*; а терміни *die Forderung* та *die Schuld* є синонімами тільки у значенні „борг”, „заборгованість”.

Існування декількох позначень для одного і того ж поняття свідчить про асиметрію мовного знака. Інакше кажучи, не дивлячись на єдність позначуваного і позначувального як дві сторони мовного знаку, між ними немає прямолінійного однозначного співвідношення.

Підсумовуючи проведене дослідження ми констатуємо, що синонімія термінів у економічних текстах іноді заважає однозначності сприйняття, проте вона має і позитивний вплив. Він виявляється в уточнювальному характері термінів-синонімів, а також урізноманітнює процес сприйняття інформації. Важливими ознаками слів-синонімів у термінології є їх здатність виконувати у науковому тексті інформативну функцію, а також функції заміщення та уточнення. Тому ми вважаємо, що термінологічна синонімія відіграє і конструктивну роль, так як зумовлена когнітивними та комунікативними цілями термінології.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гренко В.А. Синонимия терминов//Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. – М. – 1974. – С.147-150.
2. Даниленко В.П. Русская терминология: опыт лингвистического исследования. – М.: наука. – 1977. – 246с.
3. Дуда О.И. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи). – Автор. дис. канд. філол. наук. – К., 2001. – 22 с.
4. Зяблова О.А. Экономическая лексика современного немецкого языка: становление и особенности функционирования. – М.: ДА МИД России, 2004. – 166с.
5. Куделько З.Б. Англійська терміносистема ринкових взаємин: синтагматичні та парадигматичні особливості. – Автор. дис. канд. філол. наук. – Львів, 2001. – 21с.
6. Лотте Д.С. Как работать над терминологией. Основы и методы. – М.: Наука. – 1968. – 76 с.
7. Мягкова Е.В. Некоторые особенности синонимии в терминологических системах (на материале английской терминологии живописи). – Автор. дисс. ... канд. філол. наук. – М., 1979. – 180с.

8. Овчаренко В.И. Термин, аналитическое наименование и номинативное определение // Современные проблемы терминологии в науке и технике. – М., 1969. – С.91-121.
9. Подвойська О.В. Термінологія соціальної ринкової економіки в сучасній німецькій мові: номінативний та функціональний аспекти. – Дис. канд. філол. наук. – К., 2007. – 244с.
10. Толикина Е.Н. Синонимы или дублиеты? // Исследования по русской терминологии. – М., 1971. – С. 78-89.
11. Худолеева С.П. Специфика терминологической синонимии (на материале автотранспортной терминологии современного немецкого языка). – Дисс. ... канд. филол. наук. – К., 1981. – 189с.
12. Hums L. Gedanken zur Grundfragen der Terminologie. // Sprachpflege, Leipzig, 1973 – № 3. – S. 161-163.
13. Schwabe F. Synonyme und andere austauschbare Wörter in der Fachsprache der Technik // Sprachpflege, Leipzig, 1973 – № 2. – S-225-226.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- DUDEN Das Lexikon der Wirtschaft. Grundlegendes Wissen von A bis Z. – Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich: Dudenverlag, 2001. – 512 S.
 Frankfurter Allgemeine Zeitung Freitag, 22. April 2005 Nr. 93/S.29
 Der Standart Mittwoch, 19. April 2006 S.21

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Світлана Дружбяк – асистент кафедри прикладної лінгвістики НУ „Львівська політехніка”, аспірант КНЛУ.
Наукові інтереси: лексикологія німецької мови, соціолінгвістика.

ТРАНСОНІМІЗОВАНІ НЕОФІЦІЙНІ АНТРОПОНІМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Вікторія КАТЕРНЮК (Київ, Україна)

Стаття представляє результати дослідження прізвиськ в англійській, німецькій та українській мовах з точки зору їх утворення за допомогою трансонімізації, тобто переходу онімів в розряд неофіційних антропонімів.

The article presents results of the English, German, and Ukrainian nicknames origin research. Unofficial names included those originated from other types of names.

Останнім часом у лінгвістиці зростає інтерес до проблем ономастики, тобто вивчення власних імен в різних аспектах, що зумовлено розвитком антропоцентричної парадигми мовознавчої науки [1].

До цього часу значну увагу дослідників було акцентовано на загальній проблемі семантичної структури власних імен (Г. Лейбниць, Дж. Локк, Б. Рассел, О.Ф. Лосєв, В.М. Муравйов, Д.І. Руденко, В.С. Соловйов, S. Kripke, J.S. Mill, E. Pulgram, H. Putnam, J.A. Searle та ін.) [12; 13; 14; 15], яка була розглянута у суто лінгвістичному (О. Єсперсен, Л.М. Щетінін, та ін.), соціолінгвістичному та етнокультурному аспектах (К.В. Бахнян, В.А. Ніконов, S. Lieberson, П. Чучка) [2; 7; 11].

Аналіз досліджень прізвиськ в слов'янських мовах починається в 30-х роках ХІХ століття і безпосередньо пов'язане з іменами етнографів та фольклористів (І.М. Снегирьова, Ф.І. Буслаєва, В.І. Даля) [6]. Перші класифікації цього типу антропонімів ґрунтуються на регіональному та етнографічному принципах (Д.К. Зеленін, Н.Ф. Сумцов) [11]. Водночас лінгвістична природа прізвиськ представлена в працях російських дослідників О.М. Селищева і В.К. Чичигарова, розробки яких є важливими при історико-етимологічному аналізі прізвиськ у слов'янських мовах. Початки наукового дослідження української антропонімії пов'язують із працями мовознавців II-ої половини ХІХ – початку ХХст.: А. Степановича, В. Охримовича, І. Франка. Найґрунтовніше вивчення українських власних імен припадає на 60-70 роки ХХ ст. (Л. Гумецька, П. Чучка, І. Сухомлин та ін.) [3].

Наукові результати вищенаведених досліджень виявляють і пояснюють різні процеси та характеристики антропонімів, однак, до цього часу існують прогалини в дослідженнях, що стосуються неофіційних номінацій в типологічному аспекті з точки зору опису моделей їх утворення, особливо, конверсії серед неофіційних антропонімів.

Актуальність нашого дослідження визначається загальною спрямованістю дослідження номінативних одиниць з онімним компонентом на антропоцентризм і когнітивно-ментальні моделі досвіду людини, оскільки помітним є брак комплексних розробок, присвячених порівнянню неофіційних антропонімів у неблизько споріднених мовах в аспекті структурних у трьох зіставлюваних мовах.

Метою нашого дослідження є комплексна зіставна характеристика трансонімізації як способу утворення неофіційних антропонімів в англійській, німецькій та українській мовах.